

2000. – 30 с.

2. Липский В.Н. Эстетическая культура и личность / В. Н. Липский – М.: Знание, 1987. – 128 с.

3. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. Вибр. пед. твори у 2-х томах. – Т.1. – К., 1983. – 488 с.

Задорожна Л. В.

Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет»

НАРОДНА ТОПОНІМІКА ЯК ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Однією з умов реалізації завдань сучасної історичної освіти щодо розвитку інтелектуального і духовного потенціалу підростаючого покоління є впровадження у процес навчання державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті, посилення уваги суспільства до власної історії, поширення об'єктивної інформації про неї в Україні та світі [1, с. 17]. Передусім, мова йде про формування національної самосвідомості, культурно-духовне відродження нації, яке неможливо здійснити без історичної (народної) пам'яті [2, с. 21]. Саме вона має стати джерелом національного виховання молоді та морального оздоровлення українського суспільства. Як вважають сучасні дослідники: «Фіксація історичної пам'яті дозволяє не тільки запам'ятовувати зміст подій, а й здійснювати інверсію минулого на сьогодні, реконструювати та інтерпретувати історичні події. Здійснюється «діалог поколінь», що має не аби яке виховне значення [3]».

Слід зазначити, що чіткого визначення історичної пам'яті ще й досі не вироблено. Скоріше за все це поняття концентрує в собі спроможність суб'єкта зберігати спогади про отриманий життєвий досвід, що стає основою формування історичної свідомості. Іноді історичну пам'ять визначають як сукупність уявлень про соціальне минуле, що існує як на індивідуальному рівні, так і на рівні масового знання про минулу соціальну реальність. Дослідники класифікують її як: засіб збереження та трансляції минулого; індивідуальну пам'ять про минуле; колективну пам'ять про минуле, якщо йдеться про певну групу людей; соціальну пам'ять про минуле, якщо йдеться про суспільство в цілому; метафоричне визначення [3].

Одним з тих чинників, які найдовше й найглибше зберігають історичну пам'ять народу є топоніміка, бо, як відзначають дослідники, вона є частиною навколишнього культурного середовища народу, його світосприйняттям, світорозумінням та світоконструюванням [4]. Історичні назви є таким же народним надбанням, як і пам'ятки архітектури, мистецтва, літератури, фольклору. Історики підкреслюють, що «всі епохи, всі племена і народи, які перебували в далекому й близькому минулому на території тієї чи іншої країни, всі визначні події так чи інакше знайшли своє відображення в географічних назвах [5, с. 239]». Тому метою даної статті стало з'ясування умов формування в учнів історичної пам'яті засобом використання топонімічних джерел місцевого походження у процесі навчання історії.

Топоніміку визначають як розділ ономастики – спеціальної історичної дисципліни, яка досліджує коло власних імен та назв, що вживаються кожним народом [6, с. 327]. Для розуміння онімів (грец. – назви, власні імена) треба добре знати спосіб життя, світогляд, господарську діяльність, економічні та соціальні відносини у тих людських спільнотах, де виникло коло назв, що досліджуються істориками. Безпосередньо топоніміка (від грец. *topos* – місце та *опута* – ім'я, назва) досліджує географічні назви, їхнє функціонування, зміст та походження, структуру, ореол розповсюдження, розвиток та зміни з часом [7]. За характером об'єктів відзначають такі види топоніміки:

- *ойконімія* (грец. *oikos* – будинок, житло) – назви населених пунктів (наприклад, с. Мишурин Ріг, м. Нікополь);

- *гідронімія* (від грец. *hydros* - вода) – назви водних об'єктів на суші (наприклад, р. Козача, о. Козачій лиман);

- *оронімія* (від грец. *oros* - гора) – назви особливостей рельєфу (наприклад, Богданів курган, Запорізька балка) тощо.

Важливим джерелом формування історично сформованої топонімії слугують місцеві

географічні терміни (наприклад, «куліш» - с. Куліші, «пушкар» - с. Пушкарівка, «чумак» - с. Чумаки, «Запоріжжя» – с. Запорізьке). Таким чином, топоніміка допомагає відновити риси історичного минулого народів, визначити кордони їх розселення, окреслити географію культурних та економічних центрів, торгівельних шляхів тощо. Ця наукова галузь розвивається у тісній взаємодії з географією, історією, етнографією. Її вважають ціннішим джерелом для дослідження історії мови, що знаходить використання в історичній лексикології. Г.М. Керн зазначає, що «постійний інтерес до топонімів викликаний, передусім, загадковістю їх походження, відмінністю їх граматичних особливостей від сучасної мови та інформацією про етногенетичні процеси [4]». Тому, основною функцією топонімів дослідники вважають виділення, індивідуалізацію та ідентифікацію зазначених об'єктів серед інших, відповідно до чого виділяють такі особливості їх джерелознавчої критики:

1. Оскільки історичне джерело виникає у процесі реальної людської діяльності, яка формує певні уявлення та цінності, то мотивація при появі назв географічних об'єктів є важливою ознакою своєрідності народного самовизначення, його менталітету. Але слід враховувати, що за роки радянської влади відбулося масове перейменування місцевих об'єктів, яке призвело до втрати топонімічної своєрідності та неповторності регіонів країни. Багато назв було забуто на довгі десятиліття. Тому тільки народна пам'ять є сьогодні тим важливим джерелом, яке зберегло для сучасної історичної науки надбання українського народу, що складає наш національний менталітет.

2. Як і в сфері людської діяльності ми не розглядали, завжди існують певні суспільні потреби (об'єктивні чинники), що вимагають створення тих чи інших продуктів людської діяльності. Водночас кожен продукт створюється конкретною людиною або групою людей, які втілюють відповідну суспільну потребу, соціальне замовлення в ту чи іншу форму (суб'єктивні чинники). Тому важливим для історика є з'ясування об'єктивних і суб'єктивних спонукальних мотивів створення будь-якої пам'ятки минулого [6, с. 73].

3. Людська свідомість, культура, психіка є обов'язковими елементами створення джерела. Тому слід приділяти увагу виявленню й вивченню процесів взаємодії та взаємовпливу об'єктивних і суб'єктивних чинників, суспільних і особистих потреб, що проявляються у створенні й функціонуванні окремих джерел та їх комплексів у реальному історичному процесі. Здатність історичного джерела відображати минуле не означає, що це відображення завжди достовірне, адекватне реальному подіям. Адже на авторів джерел значною мірою впливають різноманітні чинники суспільного й приватного життя, певна ідеологія та власний світогляд, особисте розуміння того, що відбувається. Саме тому, досліджуючи топоніми певної місцевості, слід враховувати, що з походженням географічних назв пов'язано багато легенд та переказів, бувають і помилкові тлумачення назви географічного об'єкту [9, с. 98]. Наприклад, походження назви села Калужине Верхньодніпровського району Дніпропетровської області тлумачиться Д. І. Яворницьким як село (за переказами місцевих мешканців), засноване запорожцем Калугою. Дослідники середини ХХ століття Е. і М. Мурзаєви, автори «Словаря местных географических терминов» стверджують, що назва зазначеного населеного пункту пішла від російських термінів і означає «болото, калюжу чи стоячу воду [8, с. 44]».

Таким чином, щоб забезпечити об'єктивний аналіз топонімів треба пам'ятати, що джерело не можна досліджувати у відриві від тієї конкретно-історичної реальності, в якій воно виникло, кожне з джерел покликане до життя певними умовами, мотивами, причинами, завданнями, цілями; важливо знати історію появи джерела, обставини його створення, адже в процесі роботи над ним може виявитися багато редакцій або варіантів; в процесі роботи над джерелом необхідно вивчити присвячену йому критичну літературу, слід обов'язково врахувати ступінь наукового вивчення джерела попередніми дослідниками [6, с. 141]. Крім методів історичної науки, топоніміка використовує також методи лінгвістики та географічних досліджень. Але в будь-якому випадку, дослідження не може бути поверховим та брати на віру випадкові ознаки походження джерела.

Отже, залучення учнівської молоді до вивчення історії місцевих найменувань має особливо важливе пізнавальне й виховне значення. Вивчення історії місцевих назв на уроках рідної мови, географії та інших навчальних дисциплін викликає посилений інтерес і увагу учнів до матеріалу занять, його порівняння з іншими фактами і явищами, захоплює пов'язаністю сучасного з минулим і допомагає глибшому його засвоєнню. Завданням для школярів має бути

не лише фіксація всіх місцевих найменувань, а також дослідження відомостей про ті об'єкти, які ними позначаються. Це тим більш важливо, що час не чекає. Багато географічних об'єктів зовсім втрачається (ліси, балки, водоймища, кургани, урочища тощо). А з ними зникають і назви, кожна з яких назавжди забирає з собою частку історії рідного краю.

Література

1. Удод О. Про актуальні проблеми інтеграції історичної науки і освіти / О. Удод // Історія в школах України. – № 7. – 2007. – С. 14 – 18.
2. Худобец А. Методологические основы изучения истории в современной Украине / А. Худобец // Преподавание истории в школе. – № 5. – 2006. – С. 21 – 28.
3. Гольденберг М. Л. Историческая память на перекрестках локальной истории [Электронный ресурс] / М. Л. Гольденберг. – Режим доступа : www.it-n.ru/attachment.aspx/ld=573
4. Керн Г. М. Топонимия в современном мире [Электронный ресурс] / Г.М. Керн. – Режим доступа : www.philology.ru/linguistics1/matveev-01.
5. Мова. Людина. Суспільство. – К. : Наукова думка, 1977. – 267 с.
6. Историчне джерелознавство : [підручник] / Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, С.Ф. Павленко та ін. – К. : Либідь, 2002. – 488 с.
7. www.onomastika.ru
8. Богомаз М.С. Топонімія Дніпропетровщини / М.С. Богомаз, В.С. Мороз. – Дніпропетровськ : ВАТ «ДНІПРОКНИГА», 2006. – 447 с.
9. Методика историко-краеведческой работы в школе: [пособие для учителей] / Н. С. Борисов и др. – М. : Просвещение, 1982. – 223 с.

Киселева Э.М., Попова Р.И.

Российский государственный педагогический университет им. А.И. Герцена

ВОЗМОЖНОСТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПОДГОТОВКИ БАКАЛАВРОВ ПРОФИЛЯ «БЕЗОПАСНОСТЬ ЖИЗНЕДЕЯТЕЛЬНОСТИ» В ОБЛАСТИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Обеспечение экологической безопасности является важнейшей естественнонаучной и социально-политической проблемой современности, от правильного решения которой зависит благополучное существование человечества. Сохранить гармонические отношения человека и природы – основная задача, которая стоит перед настоящим поколением. Решение экологических проблем, предотвращение глобальных экологических катастроф требует изменения многих ранее сложившихся представлений об иерархии человеческих ценностей. Важнейшей задачей становится развитие у каждого человека экологического сознания, экологической культуры. Поэтому ведущим звеном современного образования в последние годы все в большей степени становятся экологическое воспитание и формирование экологической культуры. В последнее время экологическая терминология довольно часто используется не только в специальных исследованиях, но и в популярных изданиях и средствах массовой информации. Может ли это означать что население, в том числе и молодое поколение, осознает всю важность современных экологических проблем и стремится лично участвовать в их решении?

Для выявления уровня экологических знаний и заинтересованности учащихся проблемами экологии и экологической безопасности сотрудниками кафедры методики обучения безопасности жизнедеятельности ФГБОУ ВПО «Российский государственный педагогический университет им. А.И.Герцена» в 2010-2012г.г. было проведено анкетирование 220 учащихся старших классов школ Фрунзенского, Кировского районов г.Санкт-Петербурга. Анализ полученных результатов показал, что только половина опрошенных дают определения основным экологическим понятиям, могут назвать основные экологические угрозы. Правовая грамотность в области экологии и у школьников сформирована слабо. Учащиеся не знают основных документов действующего экологического законодательства, и лишь около 30 % всех опрошенных знакомы с основным и важнейшим источником права – Конституцией РФ. Часть учащихся путают такие понятия как «нормативно-правовые акты, документы, законы» со средствами массовой информации. Следует отметить определенную заинтересованность